

Izlaganje na znanstvenom skupu
UDK 316.35 + 342.2 (497.1) : 338.2

Homogenizacija interesa i ekonomska unija

RAJKO TOMAŠ

Ekonomski fakultet u Banjaluci

Sažetak

Homogenizacija interesa pretpostavka je funkcioniranja društva. Ona pretpostavlja određene kriterije prepoznatljivosti interesa, koji se mogu zasnivati na: pripadnosti (identitetu), interesnoj grupi i sukobu.

Jugoslavensko se društvo nalazi u dubokoj krizi homogenizacije interesa. Homogenizacija je ograničena na kriterij pripadnosti (naciji) i kriterij sukoba. Umjesto autentičnog procesa homogenizacije ekonomskih interesa preko interesnih grupa, u Jugoslaviji je homogenizaciju redovito ostvarivao »ujedinitelj«, s ciljem da stvori političku uniju. Rješenje federalnih odnosa u sferi ekonomije autor vidi u formiranju Jugoslavije kao ekonomske unije. To se formiranje treba ostvariti suprotstavljanjem interesnih grupa koje se konstituiraju homogenizacijom ekonomskih interesa.

I

Postojanje određenog stepena homogenosti interesa predstavlja uslov funkcionisanja društvenih sistema. Naravno, nije riječ o uslovu koji bi se sveo na uspostavljanje »totalne harmonije«. Totalna društvena harmonija predstavlja utopiju. Čak i kad bi ona bila ostvariva, predstavljala bi samo jednu od varijanti totalitarnog sistema. »Interes« kao pojam podrazumijeva postojanje neizvjesnosti ostvarenja. Zbog toga, homogenost interesa pretpostavlja postojanje jedinstvenog kriterija prepoznatljivosti interesa, što nikako ne znači da istovremeno moraju postojati isti uslovi, metodi i područja njihovog ostvarivanja. Da nije tako, ne bi se ni govorilo o interesima, nego o jednakim pravima. Homogenizaciju interesa podstiče nekoliko bitnih društvenih komponenti:

- (a) stvaralačka priroda ljudske djelatnosti,
- (b) nemogućnost ostvarivanja svih interesa u datim okvirima ukupnih društvenih potencijala,
- (c) sličnost uslova u kojima različiti subjekti ostvaruju svoje interese,
- (d) zakonitosti društveno-ekonomskog razvoja koje razotkrivaju utopistički karakter »totalne društvene harmonije«.

Između tih komponenti postoji vrlo uska uzročno-posljedična veza. Onog momenta kada se uspostavi »kritična masa« homogenih interesa, dolazi do faktičkog konstituisanja nekog oblika »interesne zajednice«, te uspostavljanja unutrašnjih zakonitosti njenog funkcionisanja. Zakonitosti funkcionisanja mogu se uspostaviti upravo zato što u datoj »interesnoj zajednici« (grupi) dominira homogen interes, a uslovi, metodi i područja ispoljavanja interesa imaju različit intenzitet od subjekta do subjekta. One takode potvrđuju prednost koju ljudi daju ostvarivanju različitih interesa nad »totalnom harmonijom« koja ne podrazumijeva legitimitet različitih interesa i nejednakosti koje ih izazivaju. Distanca između razlika interesa i harmonije uzrokovana je većim brojem faktora, ali, po pravilu, društvo je moćnije ako se homogenizacija interesa uspostavi na što većoj udaljenosti od totalne harmonije.

Različiti oblici interesnih grupa nastaju homogenizacijom interesa subjekata koji autonomno upravljaju svojim interesima. Kako je određen nivo homogenosti interesa presudan za funkcionisanje svakog društvenog sistema, to i sistem mora biti konstituisan tako da stalno potvrđuje »kritički nivo homogenosti« ili da ga podiže na viši stepen. Dinamičko reprodukovanje homogenosti interesa predstavlja osnovu opstanka svake ljudske zajednice. Zbog toga se pri konstituisanju nekog društvenog sistema u njega nužno ugrađuju mehanizmi za reprodukovanje i unapređenje homogeniteta interesa. Naravno, pri tome moraju biti jasni kriteriji homogenizacije interesa, jer su oni u uskoj vezi sa ciljevima konstituisanja društvenog sistema. Postoji više načina prepoznavanja kriterija homogenizacije. Najpoznatiji mogli bi se svrstati u slijedeće grupe:

1. kriterij pripadnosti (identiteta), gdje se uporedivost, samjerljivost i integrabilitet interesa postiže na bazi pripadnosti (plemenu, naciji, religiji, ideologiji i slično);

2. kriterij interesne grupe, gdje se homogenizacija interesa vrši na bazi istog društveno-ekonomskog položaja u reprodukciji. Ove interesne grupe konstituišu se u različito vrijeme i u različitim društvima na osnovu različitih kriterija homogenizacije, počevši od onih koje diferencira tržište do onih koje u socijalističkim zemljama diferencira politički faktor (npr. po principu »radnici, seljaci i poštena inteligencija«).

3. kriterij sukoba, gdje na bazi sukobljenosti interesa različitih subjekata (pogleda, socijalnih grupa, naroda, država) dolazi do homogenizacije interesa suprotstavljenih strana oko ishoda sukoba.

Svaki društveni sistem rezultat je homogenizacije interesa na osnovu većeg broja kriterija. Funkcionisanje tako komponovanog sistema obezbjeđuje se preko homogenizacije interesa različitih nivoa homogenizovanja, o čemu će kasnije biti više govora.

Svaka homogenizacija interesa ima svoje ciljeve. Pritom, svaki nivo homogenizacije interesa ima svoje kratkoročne i dugoročne ciljeve. Po pravilu, dugoročni interesi svojom homogenizacijom stvaraju društvene sisteme, dok su kratkoročni interesi u funkciji dugoročnog, mada ne moraju biti istog stepena homogenosti kao što su dugoročni interesi. Stabilnost nekog društvenog sistema i ogleda se u

tome kako on uspijeva suprotnosti kratkoročnih interesa pretvoriti u homogenost interesa oko dugoročnog cilja. Priroda homogenizacije interesa je takva da svojim subjektima donosi prednosti, jer je ona de facto metod borbe nosilaca interesa za vlastiti prosperitet. Kako mogu postojati različiti nivoi homogenizacije, prosperitet neke interesne zajednice na nižem nivou homogeniziranja (npr. porodice, preduzeća) biće stabilniji ukoliko se ostvarivanje njenog interesa uklapa u homogenizaciju interesa na višem nivou homogenizacije. To ne znači da će takvim procesom međuzavisnosti društvo doći u stanje »totalne harmonije«. Naprotiv, ostvarenje nekog interesa uvijek podrazumijeva nadvladavanje neke suprotnosti jer, da nije tako, homogenizacija interesa ne bi imala smisla. Pored toga, postojanje suprotnosti koja se protivi individualnom interesu, predstavlja uslov dinamičnosti sistema. Niži nivoi homogenizacije interesa upravo obezbjeđuju nužni nivo suprotnosti za postizanje dinamike društvenog sistema. Niži nivoi homogenizacije potvrđuju identitet različitosti interesa čije je postojanje pretpostavka za uspostavljanje homogenizacije na višem nivou. Homogenizacija na višem nivou je neizbježna jer se bez nje ne mogu ostvariti identifikovani različiti interesi na nižim nivoima homogenizacije. Dakle, suprotnosti i homogenizacija interesa su nerazdvojni: bez suprotnosti nema podsticaja na homogenizaciju, a bez homogenizacije nema pretpostavki za ostvarivanje različitih interesa.

Homogenizacija interesa uvijek je u uskoj vezi sa efikasnošću ostvarivanja ciljeva društva. Društvo u kome je proces homogenizacije interesa, od najnižeg do najvišeg nivoa, slabog intenziteta, po pravilu, postiže slabu efikasnost ostvarivanja ciljeva vlastitog konstituisanja. Takvo društvo napušta raniji intenzitet homogenizacije interesa i u fazi je prestrukturiranja interesa, koja predstavlja uvod u homogenizaciju oko nekog novog cilja društvenog razvoja. Ovaj proces podrazumijeva postojanje slobode iskazivanja interesa i demokratskih principa njihove homogenizacije. Društvo koje ima obezbjeđene ove pretpostavke, posjeduje potencijalne mogućnosti za uspostavljanje ovog nivoa homogenizacije interesa koji obezbjeđuje permanentno stabilno funkcionisanje, jer jednom distignuti nivo homogenizacije nije trajno dat, ma o kom se nivou homogenizacije radilo. Suprotstavljenost interesa je pobuda homogenizacije, ali, istovremeno, i pobuda prestrukturiranja interesa u okviru određenih nivoa homogenizacije, tako da proces funkcionisanja društva predstavlja stalno uspostavljanje i napuštanje određenog stepena homogenizacije interesa na različitim nivoima homogenizacije. Naravno, na određenim nivoima homogenizacija može biti otežana. To će se reflektirati na niži nivo ukupne efikasnosti sistema, ali i na zaoštavanje suprotnosti, što će dovesti do prestrukturiranja određenih nivoa homogenizacije. Prestrukturiranje će dovesti do višeg stepena homogenizacije interesa, čime će se poboljšati ukupna efikasnost sistema. Dakle, ponovo se potvrđuje da suprotnost interesa predstavlja pretpostavku efikasnosti sistema u onoj mjeri u kojoj su te suprotnosti u granicama mogućeg homogeniziranja, jer suprotnosti mogu prevazići granice homogeniziranja. Time se dovodi u pitanje osnovni cilj konstituisanja sistema. Upravo u tim odnosima suprotnosti, homogenizacije i društvenih ciljeva krije se ključni problem neefikasnosti socijalističkih društava. Ideal socijalističkih društava je »totalna harmonija«, te su ova društva nastojala da problem društvene homogenizacije interesa riješe jednostavnim ukidanjem protivrječnosti i propisivanjem interesa, nivoa i stepena njihove suprotnosti i homogenizacije. Time je ukinuta

i efikasnost sistema, odnosno svedena je na nivo koji odgovara stepenu homogenizacije predviđenom od strane države i njene partije na vlasti. Pritom se obično zanemaruje da je sloboda iskazivanja interesa pretpostavka efikasnog funkcionisanja sistema.

Homogenizacija ekonomskih interesa ima presudan značaj za funkcionisanje društvenog sistema. Ekonomska efikasnost bitan je parametar funkcionisanja i opstanka svakog društva. Suprotnosti interesa koje postoje u ekonomskoj sferi funkcionisanja sistema, neminovne su za podsticanje efikasnog privređivanja. Viši nivoi homogenizacije ekonomskih interesa nastaju stupanjem u ekonomske odnose različitih subjekata i interesnih grupa. Tako radnik i poslodavac pripadaju različitim interesnim grupama u istom nivou homogenizacije ekonomskih interesa, ali ugovorom o zaposlenju oni ostvaruju homogenizaciju svojih interesa koja pripada višem nivou (funkcionisanje proizvodnje). Socijalistička društva su ukidanjem privatnog vlasništva nastojala da ukinu suprotnost kapitalističke i radničke klase kako bi poboljšala društvenu poziciju one druge. Isto tako, nastojala su da ukidanjem tržišnog sistema privređivanja i uvođenjem planskog upravljanja reprodukcijom poboljšaju efikasnost privređivanja. Međutim, iskustvo je pokazalo da je time ukinuta i suprotnost koja podstiče na homogenizaciju interesa u uslovima efikasnog društva. Demistifikacija svojinskih odnosa danas mora značiti i oslobađanje različitih interesa u okvirima ekonomskih interesnih grupa. To ima za posljedicu i homogenizaciju političkih interesa različitih interesnih grupa, tako da je i politički pluralizam (višestranačkog tipa) logična posljedica slobodnog manifestovanja interesa i demokratskih principa njihovog homogeniziranja.

II

Interesi ljudi su vrlo raznovrsni. Sloboda homogenizacije interesa, od najnižih do najviših nivoa homogenizacije, bitna je pretpostavka efikasnosti sistema. Razumljivo, nije riječ o totalnoj anarhiji homogenizacije, jer sloboda homogenizacije podrazumijeva homogenizaciju interesa kojom se sprečavaju neki oblici homogenizacije. Tako npr. borba protiv prometa droge, zatim borba za poštovanje ljudskih prava i slično predstavljaju homogeniziran interes civilizovanog svijeta kojim se sprečavaju oblici homogenizacije koji bi ugrozili neke osnovne ciljeve razvoja ljudskog društva. Takve oblike ograničavanja, koji nastaju na slobodi homogenizacije interesa, treba razlikovati od ograničavanja slobodnog manifestovanja interesa koje provode različiti oblici totalitarnih sistema. Po pravilu, u njima dominira interes jednog subjekta, a interesi ostalih subjekata mogu se homogenizirati samo u onoj mjeri koju on propisuje. Iz rečenoga je jasno da su takvi sistemi neefikasni.

Jugoslovensko društvo nalazi se u dubokoj krizi homogenizacije interesa. I ono koliko postoji homogenizacije, ona je ograničena na različite nivoe i uglavnom je rezultat kombinovanja kriterija pripadnosti (naciji) i kriterija sukoba (»ugroženost« svih od svih). Na drugoj strani, u našem sistemu nikad nije bilo potpune slobode homogenizacije interesa različitih subjekata. Jugoslavija je od svog prvog nastanka 1918. godine do danas uvijek imala svog »ujedinitelja«, koji je određivao oblike homogenizacije interesa sa osnovnim ciljem da ostvari političku uniju. U njoj su stepen i nivoi homogenizacije bili podređeni volji »ujedinitelja«, odnosno »ujedinitelj« se uvijek postavljao kao nosilac homogenizacije interesa. U takvim uslovima nije bilo prostora za konstituisanje autentičnih in-

teresa niti metoda njihovog homogeniziranja koji bi rezultirao efikasnošću. To je pogotovo prisutno u ekonomskoj sferi, tako da danas imamo situaciju da kriteriji sukoba nadvladavaju kriterij interesa, zbog čega smo se našli pred novom fazom prestrukturiranja, koja će nas odvesti u proces homogenizacije interesa oko novih ciljeva. Homogenizacija interesa svako društvo pretvara, u najvišem stepenu, u političku i ekonomsku uniju. Naš problem je u tome što nikad nismo imali autentičan proces homogenizacije ekonomskih interesa, te nikada i nismo mogli postati istinska ekonomska unija. Problemi konstituisanja ekonomske unije preneseni su na interesne grupe, koje nisu konstituisane homogenizacijom ekonomskih interesa, nego ih je definisao »ujedinitelj«. Stvaranje ekonomske unije moguće je u uslovima slobodnog ispoljavanja ekonomskih interesa. »Ujedinitelju« nije ni bilo u interesu oslobađanje ekonomskih interesa jer bi to značilo njihovu homogenizaciju mimo njihove volje i kriterija, što bi relativiziralo njegovu društvenu ulogu. Dakle, današnje ekonomsko nejedinstvo nije posljedica naše međusobne mržnje ili nemogućnosti da shvatimo civilizacijske prednosti širokog jedinstvenog privrednog područja. Mi nismo živjeli u uslovima u kojima se slobodno diferenciraju ekonomski interesi, čijom se homogenizacijom kroz različite nivoe ostvaruje ekonomska unija. Zbog toga, nije sve poražavajuće negativno u našim postojećim političkim i ekonomskim nesuglasicama. Nalazimo se u fazi oslobađanja i formiranja interesa, te ako uspostavimo demokratski ambijent za njihovu sintezu (kao posljedicu homogenizacije političkih interesa), mi smo na dobrom putu da počnemo homogenizaciju interesa koja vodi u stabilnu političku i ekonomsku uniju. Naravno, nije riječ o jednostavnom i kratkotrajnom procesu, jer je proces homogenizacije od visokog stepena prestrukturiranja do visokog nivoa efikasnosti de facto proces pokušaja i pogrešaka. Po pravilu, taj proces obuhvata sve promjene i interesna prestrukturiranja koji su nužni da bi jedan sistem u svim nivoima homogenizacije prešao iz dominacije kriterija sukoba u dominaciju kriterija efikasnosti, čiji su nosioci interesne grupe.

Rajko Tomaš

THE HOMOGENIZING OF INTERESTS AND ECONOMIC UNION

Summary

The functioning of society presupposes a homogenizing of interests. This implies the precondition that certain criteria should be established by which such interests should be recognized that might be based on identity, interest grouping, and conflict.

Yugoslav society finds itself in a deep crisis of interest homogenization, the later being limited to the criterium of identity (national) and the criterium of conflict. Instead of an authentic process of homogenization of economic interests through interest grouping, in Yugoslavia homogenization has regularly been effected by a »unifier« with the purpose of achieving a political union. The author maintains that in the economic sphere the solution for federal relations is to be found in the forming of Yugoslavia as an economic union. This has to be achieved through a confrontation of interest groups constituted through a homogenization of economic interests.